

**ИРИНА КАЛЮЖНАЯ**  
г. Киев

## **ПРОБЛЕМА ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ СТАРШЕКЛАССНИКА: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ**

*Проанализировано понятие профессионального самоопределения личности, выделены подходы к пониманию профессионального самоопределения. Рассмотрены основные внешние и внутренние факторы осознанного выбора профессии.*

*Ключевые слова: профессиональное самоопределение, внешние факторы выбора профессии, внутренние факторы выбора профессии, старшеклассники, мотивы выбора профессии, целостная картина будущего, осознанный выбор профессии.*

Стаття надійшла до редколегії 30.04.2017

УДК 159.923+159.928 (043)

**КОСТЯНТИН КИСЕЛЬОВ, МИКОЛА САВРАСОВ,  
ЮЛІЯ ФОМІЧОВА**

м. Слов'янськ

\_gerald\_@mail.ru, savnick85@mail.ru, ulia\_zdebska@mail.ru

## **ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

*Проаналізовано основні теоретичні підстави психологічного дослідження творчої активності педагога у процесі професійної підготовки. Закладаються передумови подальшого емпіричного вивчення педагогічної креативності у структурі особистості майбутнього вчителя початкової школи. Стверджується, що психологічна структура та зміст творчої активності студента педагогічного ВНЗ в значній мірі обумовлені особливостями його методичної підготовки; видами та формами його комунікації з викладачем, досвідченими вчителями, іншими студентами; інформатизацією та глобалізацією процесу професійної підготовки тощо. Проте головними чинниками творчого розвитку особистості майбутнього вчителя початкової школи виступають активність педагогічного пошуку, гнучкість, варіативність рішень та сензитивність до інновацій у ході професійної педагогічної взаємодії.*

*Ключові слова: творчість, особистість, вчитель, студент, початкова школа, структура, чинник, характеристика, рівень, компонент.*

Головними якостями для сучасного вчителя виступає творчість та ефективність прийняття педагогічних рішень. Підготовка спеціалістів, спроможних до ініціативної, самостійної професійної діяльності у динамічних соціально-економічних умовах, формування у них творчого мислення є завданнями вищої школи. Проте, на сьогоднішній день у доступних нам наукових джерелах відкритим залишилося питання системного розгляду конкретних процесів та механізмів творчого розвитку особистості майбутнього вчителя початкової школи, що власне і обумовлює актуальність та доцільність нашого дослідження.

Якщо торкатися термінологічного та феноменологічного аспектів досліджуваного явища, то на теперішній час у вітчизняній психології творчість розуміється переважно як «...високосвідома діяльність людини, спрямована на створення нових продуктів матеріальної та духовної культури, які мають суспільно-історичну цінність» [6, 352]. Навіть на перший погляд зрозуміло, що саме до такої категорії психологічних явищ варто відносити професійну педагогічну діяльність у окремих аспектах її прояву. Водночас, особистісний аспект творчості, як найбільш представлений у науковому психологічному просторі,

передбачає «...наявність у людини певних знань і вмінь, розвинених здібностей, високої мотивації діяльності, які поєднані з уявою, добре розвинутою інтуїцією і прагненням до реалізації своїх можливостей» [6, 353]. Розуміємо, що ефективна професійна педагогічна діяльність в принципі не можлива без високо-розвинених творчих якостей особистості вчителя, особливо в умовах роботи із дітьми, що переходять до принципово нових умов діяльності – навчальної діяльності, після перебування в умовах дошкільного закладу. Саме тому займатися творчим розвитком особистості вчителя необхідно на превентивних засадах, бажано вже на етапі його професійної підготовки в умовах сучасного педагогічного вишу.

Метою нашого дослідження є здійснення психологічного аналізу теоретичних основ вивчення процесів, механізмів та закономірностей творчого розвитку особистості майбутнього вчителя початкової школи в процесі їх професійної підготовки. Для цього вважаємо за доцільне розв'язати наступні завдання дослідження: 1) здійснити теоретико-методологічний аналіз психологічного явища творчого розвитку студента педагогічного ВНЗ на матеріалах сучасних психолого-педагогічних досліджень; 2) виділити та описати характеристики творчого розвитку особистості майбутніх вчителів початкової школи та змістові психологічні особливості формування творчої особистості студента у ході професійної підготовки; 3) намітити перспективні напрямки подальших прикладних досліджень психологічних особливостей, закономірностей та механізмів креативності студентів педагогічного ВНЗ.

На думку Л. В. Кекух, «...одним з оптимальних шляхів підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів є використання можливостей змісту навчальних предметів щодо формування у студентів знань і вмінь з основ педагогічної творчості, готовності до творчої педагогічної діяльності». Компонентами педагогічної творчості як психолого-педагогічної системи авторка вбачає: зміст, форми, методи, засоби професійної підготовки, характер комунікативних зв'язків між суб'єктами навчального процесу [2].

А. М. Коломієць зазначає, що серед компонентів формування в індивіда потреби у неперервній освіті на сучасному етапі найбільш істотним є розвиток його творчих можливостей. Дослідниця також вважає, що «... найважливішими напрямками розвитку системи підготовки творчого вчителя початкових класів в умовах глобальної інформатизації суспільства є: інформатизація освіти, інтеграція змісту освіти, гуманізація, забезпечення наступності і неперервності, розвивальний, діяльнісний характер освіти, активізація навчальної і педагогічної діяльності, надання їй характеру творчого пошуку» [3].

К. Б. Авраменко, розглядаючи історичні аспекти методичної підготовки майбутніх вчителів початкових класів, зазначає, що методична підготовка виступає певним системоутворюючим компонентом у структурі професійної підготовки вчителів початкових класів і у якості самостійної динамічної системи, що складається з теоретичного, практичного та аутометодичного компонентів [1].

Авторка висуває наступні завдання педагогічних ВНЗ: підготовка вчителів на основі навчання інноваційного типу; активна професійно-особистісна позиція майбутніх учителів; побудова навчальної діяльності студентів в режимі інноваційного розроблення; оновлення орієнтирів професійної діяльності; створення інноваційно-творчого середовища для інформаційної діяльності майбутнього вчителя.

В. В. Морозом у процесі дослідження підготовки майбутнього вчителя початкових класів до розвитку творчого потенціалу молодших школярів на уроках музики визначено наступні критерії рівня готовності майбутнього вчителя до цього процесу: когнітивний, сенситивний, креативний. Важливість даних критеріїв, на думку автора, полягає в урахуванні емоційно-почуттєвого, музично-інтелектуального, креативного, практично-діялісного розвитку майбутнього вчителя, виявленні рівня володіння студентами набутими знаннями, вміннями та навичками в музично-творчому професійному зростанні.

Дослідник стверджує, що підвищення рівня ефективності підготовки майбутнього вчителя до розвитку творчого потенціалу молодших

школярів на уроках музики може в подальшому стати можливим в тому числі завдяки всебічному, доцільному та обґрунтованому використанні у практиці професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи новітніх технологій навчання, інноваційних методів, прийомів і форм організації навчально-виховної діяльності [4].

О. А. Остряньська науково обґрунтовує й експериментально перевіряє процес формування комплексних педагогічних умінь майбутніх учителів початкових класів та виділяє наступні його компоненти: мотиваційно-пізнавальний, тренувально-виконавчий і рефлексивно-творчий. На думку автора, саме останній компонент (рефлексивно-творчий) педагогічних умінь майбутнього вчителя початкової школи сприяє самоактивізації студентів у процесі формування комплексних педагогічних умінь.

Дослідниця виділяє наступні чинники самоактивізації майбутнього вчителя початкової школи: морально-естетичні суб'єкт-суб'єктні відносини у сферах викладач-майбутній вчитель та майбутній вчитель-учень; раціональне поєднання колективних, групових та індивідуальних форм організації навчально-виховного процесу ВНЗ; відповідність інноваційного змісту засобам навчання; використання позитивного досвіду майстрів педагогічної праці; самоаналіз, самооцінка і самовдосконалення майбутніми вчителями початкової школи комплексних педагогічних умінь; актуалізація самостійних індивідуально-особистісних пошуків тощо [5].

Ж. Є. Сироткіна, досліджуючи процеси та механізми формування професійних вмінь майбутніх учителів початкової школи засобами мистецтва, стверджує, що кожне професійне вміння доцільно розглядати у вигляді певної сукупності цілеспрямованих і взаємопов'язаних інтелектуальних і практичних дій, котрі виконуються в певній послідовності. Дослідниця додає, що кожне професійне вміння майбутнього вчителя початкової школи має творчий характер та можливість свідомого творчого використання професійних вмінь вчителя у мінливих умовах навчально-виховного процесу дає змогу розглядати їх як «...особистісно зумовлену здатність до педа-

гогічної діяльності, яка визначається обсягом та змістом загальноінтелектуальних, психолого-педагогічних, методичних та спеціальних знань, сформованістю відповідних навичок» [7].

Досліджуючи особливості підготовки майбутнього вчителя початкової школи до інтегративного використання образотворчого мистецтва в початковій школі, О. В. Сорока намагається довести, що «...творча особистість учителя є найважливішою передумовою результативного виявлення і розвитку творчих можливостей учнів. Принципового значення набуває наявність необхідного і достатнього творчого потенціалу в майбутнього вчителя початкової школи» [8]. Авторка розглядає творчість у діяльності вчителя початкової школи як процес пошуку, пов'язаний з нестандартними ситуаціями, спрямований на реалізацію певного комплексу індивідуальних особливостей і можливостей як вчителя, так і учнів, причому професійна творчість особистості характеризується нею як потреба в новизні, готовності до перетворюючої діяльності.

О. В. Чепка, висуваючи структурно-функціональну модель професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у навчальному комплексі «педагогічний коледж-педагогічний університет», виділяє в її структурі три підструктури – нормативно-цільову, змістово-критеріальну та організаційно-результативну. Творчий компонент професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів розглядається нею як системне сполучення теоретичних знань і практичних умінь, оцінки готовності майбутніх учителів до професійної діяльності в початковій школі, всебічне залучення майбутніх учителів початкових класів до активного творчого навчально-виховного процесу, вміння здійснювати самостійний аналіз процесів навколишньої дійсності і самостійно приймати рішення, що в майбутньому має забезпечити гнучкість, варіативність та нетрадиційності поведінки та діяльності у професійній взаємодії з молодшими школярами [9].

За результатами проведеного дослідження можемо зробити наступні висновки: 1) встановлено, що сучасні психологічні дослі-

дження творчого розвитку особистості студента-педагога спрямовані переважно на з'ясування питання про вплив конкретних методів, конкретних змістових складових та форм навчання та позанавчальної діяльності у ВНЗ на творчі якості його особистості; 2) серед конкретних психологічних характеристик та параметрів творчого розвитку особистості майбутнього вчителя початкової школи можемо виділити аналітичні педагогічні вміння; самостійність прийняття педагогічних рішень; ефективність професійної комунікації; гнучкість, варіативність поведінки та сензитивність до іновацій у професійній педагогічній взаємодії; 3) як перспективні напрямки подальших емпіричних досліджень у даній площині відзначимо створення системи оптимального психолого-педагогічного впливу на творчий розвиток особистості студента в умовах сучасного педагогічного вишу та з'ясування її ефективності для різних напрямів та етапів професійного підготовки.

#### Список використаних джерел

1. Авраменко К. Б. Методична підготовка вчителів початкових класів у педагогічних навчальних закладах України: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Авраменко Квітослава Богданівна. — К., 2002. — 21 с.
2. Кекух Л. В. Формування стимулів до педагогічної творчості у майбутніх учителів початкових класів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Кекух Лариса Володимирівна. — К., 2001. — 23 с.
3. Коломієць А. М. Теоретичні та методичні основи формування інформаційної культури майбутнього вчителя початкових класів: автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04 / Коломієць Алла Миколаївна. — К., 2008. — 46 с.
4. Мороз В. В. Підготовка майбутнього вчителя до розвитку творчого потенціалу молодших школярів на уроках музики: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Кекух Лариса Володимирівна. — К., 2009. — 22 с.
5. Остряньська О. О. Формування комплексних педагогічних умінь у майбутніх учителів початкових класів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Остряньська Олена Анатоліївна. — Харків, 2002. — 21 с.
6. Психологічна енциклопедія / авт.-упоряд. О. М. Степанов. — К.: Академвидав, 2006. — 424 с. (Серія «Енциклопедія ерудита»).
7. Сироткіна Ж. Є. Формування професійних умінь майбутніх учителів початкових класів засобом взаємодії різних видів мистецтва: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Сироткіна Жанна Єрофіївна. — К., 2006. — 26 с.
8. Сорока О. В. Підготовка майбутнього вчителя до інтегративного використання образотворчого мистецтва в початковій школі: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Сорока Ольга Вікторівна. — Одеса, 2001. — 21 с.
9. Чепка О. В. Професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів в умовах навчального комплексу «педагогічний коледж — педагогічний університет»: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Чепка Ольга Володимирівна. — Черкаси, 2010. — 21 с.

**KOSTIANTYN KISEL'OV, MYKOLA SAVRASOV, YULIYA FOMICHOVA**  
Slavyansk

### THEORETICAL ASPECTS OF THE CREATIVE DEVELOPMENT OF PERSONALITY OF FUTURE ELEMENTARY SCHOOL TEACHERS

*We analyzed the main theoretical foundation of creative activity studies teacher in the course of training. Lays the conditions for further empirical study of pedagogical creativity in the personality structure of the future elementary school teacher. It is alleged that the psychological structure and content of the pedagogical university student creative activity is largely due to the peculiarities of his methodical preparation; types and forms of his communication with the teacher, experienced teachers, other students; informatization and globalization of the training process as well. But the main factors of the creative development of the person of the future teacher of primary school teachers perform search activity, flexibility, variability and making senzitivnost to innovate in the professional pedagogical interaction.*

*Keywords: creativity, personality, teacher, student, elementary school, structure, factor, characteristic, level, component.*

**КОНСТАНТИН КИСЕЛЁВ, НИКОЛАЙ САВРАСОВ, ЮЛИЯ ФОМИЧЁВА**  
г. Славянск

### ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ТВОРЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

*Проанализированы основные теоретические основания исследования творческой активности педагога в процессе профессиональной подготовки. Закладываются условия дальнейшего эмпирического изучения педагогической креативности в структуре личности будущего учителя начальной*

школы. Утверждается, что психологическая структура и содержание творческой активности студента педагогического ВУЗа в значительной степени обусловлены особенностями его методической подготовки; видами и формами его коммуникации с преподавателем, опытными учителями, другими студентами; информатизацией и глобализацией процесса профессиональной подготовки в том числе. Но главными факторами творческого развития личности будущего учителя начальной школы выступают активность педагогического поиска, гибкость, вариативность решений и сензитивность к инновациям в ходе профессионального педагогического взаимодействия.

Ключевые слова: творчество, личность, учитель, студент, начальная школа, структура, фактор, характеристика, уровень, компонент.

Стаття надійшла до редколегії 05.10.2016

УДК 159.922.7 + 37.015.3

**ОКСАНА КІКІНЕЖДІ**

м. Тернопіль

okiki77777@gmail.com

## СТАНОВЛЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У СТАРШОМУ ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ: СУБ'ЄКТНИЙ ВИМІР

У статті представлено результати експериментального вивчення психологічних механізмів і особливостей розвитку гендерної ідентифікації у старшому дошкільному віці. У суб'єктній парадигмі розглянуто зміст первинних гендерних уявлень старших дошкільнят та умови набуття ними статевої ідентичності, а також чинники подальшого поглиблення та диференціації статевої свідомості та самосвідомості в контексті традиційних чи егалітарних координат.

Ключові слова: гендерна ідентичність, старший дошкільний вік, статева свідомість і само-свідомість, статево-рольова диференціація, гендерна поляризація.

Актуальність проблеми зумовлена дослідженням соціокультурної ситуації становлення статевої самосвідомості дитини старшого дошкільного віку, оскільки саме цей віковий період вважається важливим періодом «зав'язування найбільш значущих вузлів» зростаючої особистості, всередині якого відбувається формування чіткого і незворотного уявлення «Я-дівчинка/Я-хлопчик».

Аналіз вітчизняної та зарубіжної психологічної літератури з цієї проблеми свідчить про різноманітність та неоднозначність тлумачень механізмів впливу на становлення статевої свідомості та самосвідомості дитини, зокрема: ідентифікації з батьками і ровесниками (З. Фройд), системи заохочень та покарань з боку дорослих (А. Бандура), адресування дитині приписів та підкріплення типової для статі поведінки (Е. Маккобі, К. Джеклін), активність самої дитини в освоєнні гендерних ролей та самокатегоризації статі (Л. Кольберг, Д. Улліан, Й. Плек), причому роз-

виток гендерної ідентичності є тотожним етапам когнітивного розвитку дитини за Ж. Піаже. Оцінка з боку дорослих, а пізніше однолітків, поведінки дитини з приводу відповідності чи не відповідності гендерним нормам, суттєво впливає на самооцінку себе як представника статі (І. Кон, Я. Коломінський). Остаточне усвідомлення незворотності статевої належності дітьми старшого дошкільного віку співпадає з бурхливим посиленням статевої диференціації у поведінці та сферах діяльності, різних інтересах, вибору за власною ініціативою дихотомічних ігор та іграшок, статево-відповідних ролей у сюжетно-рольових іграх тощо (С. Бем, Е. Маккобі та К. Джеклін, В. Котирло, Р. Павелків, Т. Піроженко, Т. Поніманська, Ю. Приходько та ін. учені).

В основу концепції нашого дослідження покладено розуміння гендерної ідентичності як важливого особистісного утворення у структурі статевої самосвідомості, що знаходить свій прояв у різних взаємодіях та